

Vámosi Katalin

Bálint József festőművész élete és alkotásai

Ötven éve, 1957. március 19-én hunyt el Sárospatakon Bálint József festőművész. Tanulmányunkkal reá, a pataki kollégium egykori rajztanárára emlékezünk.

Bálint József 1886. június 18-án az akkori Gömör megyei Zádorfalván született, ahol édesapja, Bálint Dezső református lelkész volt. A fiatal lelkész 1888-ban költözött családjával Sárospatakra, később zempléni esperes és igazgató-tanácsos lett. Bálint József testvéreihez¹ hasonlóan gondos nevelésben részesült. A Sárospataki Református Főiskola Gimnáziumába – a népiskolai négy osztály elvégzését követően – az 1896/97. tanévben, 10 éves korában írták be. A beiratkozás feltétele a folyékony és értelmes olvasás volt „előmondás” után, folyékony írás és a négy számtani alpművelet írásban és „főből” való elvégzése.² A növendéknek személyesen kellett megjelenni a felvételnél, apja és anyja kíséretében, az igazgatóság előtt. Vallási felekezetenként változtak a tandíjak, a protestáns növendéknek 24 forintot, a nem protestánsnak 32 forintot kellett fizetni. Mivel Bálint József apja igazgató-tanácsos volt, a fiú tandíjmentességet élvezett.

A kötelező tantárgyak mellett az önként jelentkezők szabadkézi rajzot is választhattak, amit heti három órában tanított Zombori Emőd államképezdei rajztanár 1902-ig, nyugdíjba vonulásáig.³ A tanár úr a mértani rajz és a szépírás tárgyakat oktatta az első négy osztályban. Bálint Józsefet már az első évben beírták a szabadkézi rajzórákra – a tandíj félévenként 2 forint 50 krajcár volt –, s jeles osztályzattal zárta az évet, sőt 1 forint jutalomban is részesült.⁴ Az iskolai évet „befejező vizsgálatok” zárták le, amelyen végignézték a rajz- és a „szépírási” dolgozatokat, s megállapították a jutalmakat. A rajzteremben zajló versenyeken általában két ember elnökölt, az egyikőjük az igazgató-tanácsos volt.⁵ Korai ceruzarajzai közül több is megmaradt a Református Gimnázium rajzszertárban. Elsősorban lapmintákat másoltak a középiskolában. Az 1897-ből való szakállas *Tanulmányfej* kifejező, karakteres ceruzarajz.⁶ Szintén első osztályos korában készített *Tanulmányfejek* egyikén az arc izomzatát vázolta fel.⁷ Másodikos korában készített ceruzarajza egy oroszlánt ábrázol, részletesen kidolgozva, természetűen.⁸ Virágrajzán – IV. osztályos gimnazistaként rajzolta – már fehér krétával dolgozott.⁹ Bálint József tehetsége egyértelműen szembetűnik a grafikák láttán. A gimnáziumi értesítők adataiból kiderül, hogy rajzból az anyagi és osztályzatbeli elismerés a gimnázium nyolc éve alatt végigkísérte. Az 1898/99. tanévben már 3 forint jutalomban részesült, az 1899/1900. tanévben az első díjat – azaz a 10 koronát – ő nyerte, amit nyolcadikos koráig mindig ki is érdemelt. Utolsó éves korában már tanárai és diáktársai is csak „Piktornak” szólították.

Pályaválasztásának megerősítésében jelentős szerepe volt Palágyi Deák Géyzának, aki 1902 szeptemberétől vette át a szabadkézi rajz tanítását, a tanmenet hivatalos tanórái: a mértani rajzot és a szépírást, valamint a „rajzszertár óre” posztot Zombori Emődtől.

Palágyi Deák Gézya (1871-1931) festő, grafikus, rajztanár 1899. tanévtől kezdte Pápán tanári pályafutását. Az ambiciózus, fiatal tanár Sárospatakon osztályfőnöke lett a negyedikeseeknek, és a szabadkézi rajz versenyeket is szervezte. Bálint József tehetségét ő fedezte fel, s ösztönözte a művészi pályára.¹⁰ Ismert Bálint József ceruzarajza 1902-ből, amelyet baloldalon a tanár úr láttamozott szignójával. A *Lábtanulmány* gipszminta után készült.¹¹ Bálint József rajztanársága idején tanmenetében a VII. osztályosok számára volt elsajátítandó tananyag – valószínűleg tanulóként is – ekkor készítette. Ugyanebben az évben készült *Tájkép* című rajza, amelyen már a fény-árnyékhatások és kompozíciós megoldások komoly feladat elé állították.¹² A jól megoldott grafikái lapok felkészülését és alkalmasságát mutatják a főiskolai stúdiumokra.

Az 1903/04. évi „érettségi vizsgálatok” májusi írásbeli dolgozatai magyar nyelv és irodalomból, latinból (Cicero szövegének magyarra fordításából), német nyelvből (Orániai Vilmos és Egmont gróf jellemzéséből), valamint mennyiségtanból álltak. A szóbeli érettségi június közepén Fejes István főiskolai aligazgató elnöklete alatt, Kérészy Barna, Csoma József igazgató-tanácsosok, Pap Tibor jogakadémiai igazgató-kormányképviselő részvételével, valamint az érdeklődők jelenlétében zajlott. Bálint József sikeresen leérettségizett, neve mellé került a „követelményeknek megfelelően, érett” minősítés.¹³

1904-ben beiratkozott a Magyar Királyi Országos Mintarajztanoda és Tanárképezdébe. Az igazgató Székely Bertalan volt. Tanulmányait 1909-ben fejezte be az akkor már Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán, de a rajztanári oklevelet nem szerezte meg. Az intézmény 1908-ban alakult át, igazgatása alá két önálló szervezettel bíró egység tartozott: az egyik a Művészképző („Szépművészeti Akadémia”), a másik a Rajztanárképző volt. Az Akadémián a művészképzés került előtérbe, s a festészeti és szobrászati mesteriskola, valamint a női festőiskola egyesítésével alakult ki. A Rajztanárképzőben emelték a felvételi létszámot a rajztanító hiány miatt, ugyanakkor a polgári és középiskolai tanárjelöltek számára módosították a szabályzatot, s külön oktatásban részesültek.¹⁴

A főiskolán évfolyamtársa volt többek között Holló László. Az 1902-03-as tantervi változásokat követően például az alakrajz és festés tanárai – Hegedűs László, Révész Imre, Zemlényi Tivadar, valamint 1906 januárjától Ferenczy Károly – közül szabadon lehetett választani. Bálint József tanár választására vonatkozóan nem találtam adatot, Holló László tanára Révész Imre volt.¹⁵ Valószínűleg Bálint Józsefnek is ő tanította az alakrajzot, hiszen 1903-ban tanárjelöltek tanításával bízták meg. A kompozíciókísérletek és mozdulatkompozíció tárgyat Székely Bertalan 1905-ig vitte. A csendélet rajz és festés mellett az ékítményes rajzot 1904-től Edvi Illés Aladár oktatta. Az építészeti rajzot Havranek Ferenc tanította. Olgyai Viktor vezetésével 1906/07-es tanévtől indult be a grafikai szaktanfolyam. Ebben az évben építészeti és alaktani tanulmányi kirándulásokon vettek részt a hallgatók, valamint rendszeresen szerepeltek a Képzőművészeti Társulat Műcsarnokban és a Nemzeti szalonban megrendezett tárlatain.¹⁶

A főiskolai stúdiumok közül nagy számban, főként első évben készített alakrajzokat találtam a Református Kollégium Múzeumában, a Bálint József hagyatékban. Rajzbeli fejlődése, munkáinak érettsége nyomon követhető a három tanulmányon, amelyek az első, második és harmadik évben készültek.¹⁷ 1908-ban készült szénrajza a mozdulatkompozíció tantárgy keretében készült, kidolgozatlan, félbehagyott munka.¹⁸ Kisméretű akvarell képe munka közben ábrázolja a növedéket 1909-ből.¹⁹ Építészeti rajzai és ornamentikái

szintén szép számban maradtak meg, több vizsgarajza is.²⁰ A főiskolán negyedik díjat kapott plakátja, amit a londoni magyar kiállításra készített. Érdekesség, hogy ugyanaz a plakát Londonban a harmadik díjat nyerte el.²¹

Bálint József tervei között nem szerepelt a tanári pálya, mindig művész szeretett volna lenni, független művész. E törekvését azonban szülei nem támogatták, így Pápára ment tanítani, valószínűleg P. Deák Gézya ajánlásával. A biztos egzisztenciát adó rajztanári pályát szülei szorgalmazták. Pápai tanársága azonban nem volt hosszú életű.

A főiskola befejezése után – 1909-től – életének eseményei nehezen követhetőek, zavaros időszak rajzolódik ki. A művészek ezekben az években – hasonlóan az előző évtizedekhez – külföldi tanulmányutakra Münchenbe és Párizsba utaztak. A haladóbb irányzatokkal inkább az utóbbi művészeti központban találkozhattak. Holló László például szülővárosa, Kiskunfélegyháza négyéves ösztöndíjával ment Münchenbe. Bálint József nem volt ilyen szerencsés! A főiskola befejezését követő években megfordult Münchenben és Nagybányán. Münchener tartózkodására vonatkozóan „tenyényi” színezett ceruzarajzot említ Kismarton Károly vegyész-mérnök – 1952-ben kapta Bálint Józseftől –, amelyen „Magyar festő karácsonya Münchenben” felirat szerepel.²² A nagyenyedi kiállításon szereplő *Müncheneri hordár* című színes rajzot helybéli vásárolta meg 15 koronáért. Készült egy karikatúra is e címen. Szintén a bajor fővárosban készült a *Tavaszi alakok* a Müncheneri Múzeumkertben (vigaszdíj). A Münchener Akadémián készített rajza az *Esti aktrajz a müncheni Akadémián* címet viseli.²³ Münchener tartózkodása idején testvére 1909. április 17-én írt levelében beszámolt Neogrády Antal főiskolai szaktanár (tájképfestészet tanított) sátoraljaújhegyi kiállításáról, s a képek iránti érdeklődésről. „...a kutya sem vett meg egy képet sem. Az itteni Kazinczy kör, hogy ne sírjon a tanár úr a legdrágább képet megpróbálta nagy kilincselések mellett kisorsolni. Hidd el nagyon szánalmas dolog, de bizony kinek telik pénz képekre. Drága báli toaetteknek meg kell lenni, ha váltóra is, de képerért bizony kölcsön vagy kamatra pénzt nem szerez senki, de senki... az uri gentri osztálynak pedig már vége – kik ezt szívből pártolhatták volna, a zsidó pedig nem igen vesz képeket.”²⁴ Hasonló áldatlan állapotról írt a barát, Boromisza Tibor 1939-ben keltezett levelében. „Sajnos elvem ellen a feleségem hivatalban kell, hogy üljön, mert a magyar államnak ezidőben fontosabb az a szolgálat amit ő végez, semhogy az érdemes művészeit, család eltartó keresethez juttassa, hogy a családanyák otthon dolgozhassanak az irodai körmölés helyett.”²⁵

Nagybányai látogatásának tanúbizonysága a Boromisza Tibor festette *Bálint József portré* 1909-ből.²⁶ Boromisza 1909-ben Nagybányán dolgozott a Festőiskolán kívül, egészen 1911-ig. Bálint József neve egyik évben sem szerepel a Réti István-féle hivatalos névsorban.²⁷ A növendékek zöme a nyári időszakban látogatott a szabadiskolába. A kép színei alapján Bálint Józsefről készült portré erre az időszakra tehető, tehát 1909 nyarára.

Az 1909/10. tanévben a Nagyenyedi Református Bethlen Kollégium gyakorló tanára és internátusi segédfelügyelője lett.²⁸ Itt készült akvarellképe 1909-ben az externátusról.²⁹ Nagyenyeden készült további munkái: *Kakasdombról*; *Csütörtöki alakok Nagyenyedről*; *Nagyenyedi piaci alakok* – színes rajz; *Város széle*; *Esti hangulat a Maros mentén* és egy olajkép, amely a várost ábrázolja, előtérben szénaboglyákkal. A tanév végén, 1910-ben rendezett nagyenyedi tárlatán húsz darab eladott alkotása (olajkép, szén- színes rajzok)

ismert. Balog Zsiga portróját „10 kroncsi tartozás fejébe meg egy hátzszakért” adta magának az ábrázoltnak.³⁰

Nagyváradon többször időzött. A várost számos rajzán megörökítette, munkáit a városban élők is megvásárolták. 1912-ben készített krétarajzát *Aszfaltozók Nagyváradon* felirattal látta el. Újabb próbálkozás volt ez a független életvitelre. Időközönként hazalátogatott Sárospatakra szüleihez, és P. Deák Geyzával is tartotta a kapcsolatot.

Nagybányán 1909 és 1913 között több alkalommal megfordult. Ezekben az években Ziffer Sándor Nagybányán, az iskolán kívül dolgozott. A neósok művészete – akik a nagybányai plein-air naturalizmusát meghaladó művészetet képviseltek – érdekelte igazán Bálint Józsefet, akik közé Ziffer, Boromisza is tartozott. Munkáik nagy hatást gyakoroltak Bálint Józsefre. Ziffer szuggesztív pedagógus volt, jól korrigált, de csak 1932-ben vállalt rövidebb időre „tanítást”. A fővárosban 1909 decemberében alakult meg a Művészház, amelynek első kiállítása szintén ebben a hónapban nyílt meg Boromisza festményeit bemutatva. Nagy feltűnést keltett. A háború előtti évek legjelentősebb kiállítási intézményének alapító tagjai között a fiatal nagybányaiak szép számban képviseltették magukat (Boromisza, Börtsök, Jakab Zoltán, Krizsán János, Mikola, Ziffer és Bálint J.³¹) Az intézmény értékes kiállításai ellenére sajnos nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Bálint József 1911-ben festett nagyszerű festményén (magántulajdon), amely a nagybányai parkot vagy ligetet ábrázolja neós, elsősorban Ziffer- és Boromisza-hatás figyelhető meg. A nagybányai tájat számos alkotásán megörökítette. Kedvelt témái voltak: az utcák, a Híd utca, Boromisza műterme, a Libamező (olajkép), a Klastromrét, a Park, a Liget. A nagybányai festők kedvenc témái közé tartozott a vásári hangulat megörökítése. Bálint József *Hecskéi* (1913, magántulajdon) és *Pataki piacról* (1912, magántulajdon) készült olajképei párhuzamba állíthatók Boromisza 1911-es *Nagybányai vásár* című festményével, amelyek dekoratív, kontúrozott tiszta színeikkel a cloisonnizmus szép példái. Boromisza 1911-es írása – amely a nagybányai botrányhoz kapcsolódik – egyértelműen bizonyítja kettőjük barátságát. „Azonban páran álltuk a harcot végig, ott is (ti. Nagybányán), Pesten is. Ezek Bálint József, Harsányi, Duma, Racskó és Tersánszky Józsi Jenő.” A nagybányai festőiskola vezetősége október közepén kizárta a telepről a baráti körükhöz tartó Harsányi György Lajost, ami példátlan eset volt. Indoklásuk szerint Harsányi a korrektúra miatt sértően nyilatkozott tanáráról, s „ellene heteken át izgatott”. Harsányi választát a *Nagybányai Hírlapban* tette közzé. Nyilatkozatában többek között leírta, hogy a „tanártól” nem kért korrektúrát, illetve korrektúráját helytelennek találta. Szerinte a nyílt véleményalkotás még nem számít izgatásnak. Tersánszky J. Jenő – Boromiszához hasonlóan – újságcikkekben fejtette ki véleményét az esettel kapcsolatban és védte meg barátait. A jubileumi kiállításra nem hívták meg Boromisza Tibort – hasonló bánásmódban részesülhettek a baráti kör tagjai – a művésztelep vezetői és munkái sem szerepeltek az országos bemutatkozáson.³²

Bálint József a tízes években sokfelé járt az országban és külföldön. Élte a művészek kalandos, bohém életét és dolgozott, sokat festett, rajzolt. Ismeretlen helyen készült – 1909-ben – kisméretű akvarellje, amelyen ugyanaz a reményvesztett, magába roskadt, összetört, kiútalan emberi sors ábrázolódik, mint Degas 1876-os *Abszint* című festményén.³³ A kísérletezések, útkeresések, stílusváltások időszakában királyhalmeci, pataki stb. tájakat egyformán megfestett.³⁴ A *Búzakereszték* c. festményen a zöldek hat-hétféle árnyalata fedezhető fel.³⁵ 1914-ben azonban megkapta a behívóparancsot, s az orosz frontra került. Boromisza – 1914-18 között katonáskodott Szatmárnémetiben – 1914. október 16-án írt

levelét Olmützbe címezte Bálint József ezredéhez. A rajzok tanúsága szerint 1915. júliusában Oca-ban (az ausztriai Oggau [Oka]) volt. Pescsankán (Piscsanka, Ukrajnában) lerajzolta a 28-as barakot, a tábort, illetve az őszi tájat sárga nyírfákkal. 1916 elején hadifogságba esett, s Szibériába vitték. Egyik rajzán a neve mellett dátum és a város neve is szerepel: 1917. augusztus Irkutzsk. Mednyásky Lászlóhoz hasonlóan az emberi szenvedést, a borzalmakat örökítette meg rajzain, ezek egy részét haza is hozta.³⁶

Sárospatakra hazatérve a húszas években Szerencsen, Sátoraljaújhelyen, s Patakon is kiállította munkáit.³⁷ Tájképei 1921-ből és 1922-ből megcsillogtatják tehetségét. A *Sárospatak* és a *Hegyaljai táj* című olajképei véleményem szerint a húszas évek elejére datálhatók. Kompozíciós megoldásaik, az intenzív színek, a színek szimultán kontrasztja felerősíti a látványt. Árad a kifejezőerő a festményekből.³⁸ 1923-ban készíti el apja, *Bálint Dezső portréját*, valószínűleg a Sárospataki Takarékpénztár Egyesület megrendelésére.³⁹ Majdnem egykorú a *Mudrány András* arcképpel (1925 k.), amely szintén megbízásra készülhetett. Bálint Dezső alakja jómódot és tekintélyt sugároz, céltudatos, határozott embernek ábrázolja fia. A háttér és az arc vöröse, barnás árnyalatai melegséget – a fiúi szeretet kifejezését – vegyítik a már kissé öszülő apa arcképébe. A Bálint Dezső kép kvalitásában messze túlszárnyalja a másik festményt. *Pipás önarcképét* 1909-ben festette meg, akadémikus felfogásban. Az új irányzatok (impresszionizmus, posztimpresszionizmus) stílusjegyeit nem találjuk a képen, ellentétben a merőben új felfogású Boromisza portréval.⁴⁰

Boromisza Tibor első ízben, 1921-ben telepedett le Szentendrén, s ott maradt 1927-ig. A húszas években a legjelentősebb művészek egyike volt. Ő fedezte fel a várost, a környéket, a nemzetiségeket, meglátta gazdagságát, a festői témák tárházát és szabad társulási formában létrehozta az első szentendrei művésztelepet. Az *Újság* 1925. szeptemberi cikke megemlíti azokat a művészeket, akik nyáron Boromiszával dolgoztak, név szerint Erdei Viktort, Kubinyi Bertalant, Egry Józsefet, Tipary Dezsőt és Sárospataky Bálintot. Utóbbihoz magyarázatként fűzi, hogy 1925-ös szentendrei tartózkodása előtt tért vissza orosz fogságból.⁴¹ Teljes biztonsággal állítható az azonosság Sárospataky Bálint és Bálint József között. Valószínűleg a sárospataki Bálint József elnevezésből alakult ki a szokatlan névkapcsolás.

Bálint József utolsó kísérlete a vágyott önálló művészi életre az események újbóli kedvezőtlen alakulása folytán nem valósulhatott meg. Hiszen 1926 nyarán Starzsinszky László polgármester meghívására – még a városban dolgozott ekkor Boromisza – Glatz Oszkár főiskolai rektor vezetésével megérkezett a főiskolások 20 fős csoportja, végzett növendékek társaságában. A frissen végzettek nyolcfős társasága alapította meg 1928-ban a Szentendrei Festők Társaságát, s hozta létre a Szentendrei Művésztelepet. Bálint József kénytelen volt lemondani művészi ambícióiról. Nagymértékben hozzájárult ehhez apjának 1922-ben bekövetkezett halála, és a szentendrei próbálkozás kudarca, amelyek csak sürgették munkavállalását. A háború utáni időszak és a kisvárosi miliő sem kedvezett önállósulási törekvéseinek, művészetéből nem tudott megélni, a független élethez az anyagi feltételeket képtelen volt előteremteni.

1928-ban a betegszabadságon lévő P. Deák Geyza helyettesítésére kerestek alkalmas embert a Sárospataki Református Gimnáziumba. Ebben az évben vették fel Bálint Józsefet helyettes tanárnak. Szaktantárgyai a művészeti és mértani rajz volt az I-IV. osztályokban, valamint a szabadkézi rajz mint rendkívüli kötelező óra heti 1-1 órában az V-VIII. osz-

tályokban. Kiegészült némelyik évben (1932/33-ban heti egy óra, 1937/38-tól az 1941/42. tanévig heti 2-2 órában) a szépírás tanításával, valamint a gyorsírással heti négy órában (1933/34, 1934/35, 1935/36. tanévekben). Összesen 18-22 között mozgott az óraszám. Ezen kívül a rajzsztár felügyelete, gyarapítása (szemléltető képek, művészeti könyvek, rajzasztalok vásárlása stb.), gondozása is feladata volt. Az 1929/30. tanévben tantervi változások léptek életbe „...a mértant az új tanterv kivette a rajztanár kezéből, s a meny-nyiségtanhoz csatolta, a gimnáziumban a I-IV. osztályokban a rajz rendes tantárgy heti 2-2 órában kötelező, azt tanulják, ami régebben a szabadkézi rajz volt.”⁴²

P. Deák Geyza 1931-ben meghalt, s a rajztanári szék megüresedett. Ugyanebben az évben családi tragédia történt, meghalt Bálint József édesanyja. Testvérei már apja halála után megszakították vele a kapcsolatot, így most már teljesen magára maradt. Helyettes tanári státusa 1933-ban megszűnt, 1934-től kinevezett rajztanárként tanított a gimnáziumban. „Állami kinevezés alá eső tanszéknek minősített az állammal 1911-ben kötött szerződés értelmében a művészi rajz tanszéke is, melyre tanárrá Bálint József, az ismert nevű festőművész választotta meg.” Szintén ebben az évben, az 1934-35. tanévnitő iskolai ünnepségen tartotta meg „Székfoglaló értekezését”. A legmodernebb művészeti irányelvek ismerete tükröződik a lényegre törően megfogalmazott írásból.⁴³

Az iskolai év végén, a rajzórán készített munkákat kiállításokon mutatták be. 1935-ben, az Országos Református Kiállítás főiskolai részét is Bálint József rendezte. Újszász Kálmán ekkor figyelt fel Bálint Józsefre és tehetségére. Emellett több műkedvelő előadás díszleteit is megtervezte és megfestette. A Szépészeti Bizottságnak is tagja volt. Az 1935/36. tanév második félévétől az 1940/41. tanévig hetenként egy illetve két délután a tehetséges, önként jelentkezett növendékek csendéletet, a szabadban tájképeket és élő modell után emberi alakot rajzolhattak (grafittal, szénnel, pasztellel) valamint festhettek (akvarellal, olajjal) korrigálása mellett. A tanulói létszám 5-23 fő között mozgott. Az 1939/40. tanévben 23 növendék jelentkezett, ami az évek során a legmagasabb létszámot eredményezte. A csoportot bontani kellett, s így kialakult a kezdők és haladók csoportja. A kezdők számára az egyszerűbb formák, a modell utáni részletek rajzolása volt a feladat, a haladóknak csendélet, szabadban festés, alakrajz modell után.⁴⁴

Bálint József tanársága idején is voltak rajzversenyek, jutalmakat is osztottak a legtehetségesebb növendékeknek, többszöri pénzbeli elismerésben részesült: Deák Géza, Galuska Imre, Demeter István (római katolikus), Ruttkay Kálmán, Fekete Gyula, Szathmáry Lajos, Béres Ferenc, Mészöly Dezső, Róth Tibor, Fúzy István, Vitéz Nagy Dezső. Nagy Dezső a tehetséges tanítvány (az 1938/39. tanév végi tárlaton főként az ő rajzai és gipszmodelljei lettek kiállítva) 1947. szeptember 1-jétől, Bálint József nyugdíjazását követően vette át a rajztanári széket, mint óraadó tanár.⁴⁵ A háborúban súlyos károkat szenvedett sztár és rajzterem helyreállítása már 1946 nyarán elkezdődött, így a tanítást a következő év szeptemberében el is kezdhette Nagy Dezső a rajzteremben. Halmy Miklós festőművész is tanítványai között szerepelt, az 1944-45. tanévtől három évig oktatta.

A művészeti rajzot, mint rendkívüli tárgyat, 1941/42. tanévtől megszüntette a konventi rendelkezés, amely megfelelt a Vallási- és Közoktatásügyi Minisztérium előírásának. Már az 1945/46. tanévben megnyílt az általános iskola V. osztálya, s a következő évben a VI. osztály. A rajz, testnevelés és természetrajz-földrajz „tanszékeket” átengedte a gimnázium az általános iskolának. Viszont az intézmény a gimnáziummal közös igazgatás alatt állt. Bálint József is általános iskolai státuszba került, s nyolc órát az általános is-

kolában, kilenc órát a gimnáziumban tanított. Tanár kollegái közül Dévai Jenő (1941-től tanított Patakon) angol-német szakos tanár érdeklődött a művészet iránt, készített linómetszetet is. Bertha Zoltán okleveles lelkész, magyar-latin-angol szakos tanár 1942-ben kezdett a pataki gimnáziumban tanítani. Festői kvalitásainak kibontakoztatásához Patak nagymértékben hozzájárult. Az Alkotó Otthon korai időszakában, Rácz István igazgatása idején több művésszel is találkozott, valamint a Dankó Imre által 1955-ben életre hívott *Hegyaljai tájak – hegyaljai emberek* című kiállítás-sorozaton rendszeresen jelentkezett munkáival (Dankó Imre megkereste Bálint Józsefet is, felkérte a tárlatokon való szereplésre). Képes Géza óraadó tanárként (magyar, német, angol) 1934-től 1940-ig tanított Sárospatakon, s az angol internátusban felügyelő tanár is volt. Az ő tollából származik *Egy festő emlékezete* című írás, amelyben emlékeit rögzítette Bálint Józsefről. „*Bálint József festőből rajztanár lett s attól fogva ecsetet kezébe nem vett, csak poharat – mindig csak poharat. S a rajzórák alatt kiütést kapott az iszonyattól. De egyszer meglestem: a Bodrog partján másfél órán át figyelt egy hangyabolyt – arcán az üdvözültek mosolya ragyogott. Lakásán egyik képét megcsodáltam: a Királyhegy fölött három nap süttött – száz pengőért nekem adta, legalább tízszer annyit ér. Később megszorultam, tovább adtam, szintén egy százasért. Megtudta, szörnyen megharagudott rám. Kocsmában békültünk ki – egész éjjel ittunk és végül megcsókoltuk egymást. Meghívott magához, mert már záróra volt. A lakásán kihozta képeit a pókhálóból, porból, piszokból – odaállította őket köröskörül a falhoz: «Válassz! Amelyiket akarod. De ingyen. Ez ajándék. Tovább nem adható.»⁴⁶ Hasonló történeteknek, emlékezőseknek se szeri, se száma, ezek közül néhányat a pataki diákvilág anekdotakötetei is tartalmaznak.⁴⁷*

Nyugdíjazására 1947-ben, tíz évvel halála előtt került sor. Többen próbáltak segíteni „Jofi bácsinak”, egyikőjük az apai ágon rokon, Darányi Lajos pataki lelkész volt. Ilona testvére 1941-ben bekövetkezett haláláig viselte gondját. Újszászy Kálmán, aki 1928-ban tért haza külföldi tanulmányútjáról, feleségével – P. Deák Geyza lányával – együtt támogatta és nagyra becsülte Bálint Józsefet. Képeket is vásároltak tőle. Festményei ebben az időben szóródtak szét, s kerültek magántulajdonba vásárlás vagy ajándékozás útján. Nem könnyű feladat felkutatni a helyeket és személyeket, akiknél Bálint József képek találhatóak, s nem egyszerű nyomon követni az eladásokat, a képek helyváltoztatásait. A régi pataki családokat és leszármazottaikat jól ismerő Pocsainé Eperjesi Esztertől és Tamás Erzsébettől sok segítséget kaptam ehhez a munkához, köszönöm nekik.

Újszászy Kálmán érdeme, hogy Bálint József emléke és munkássága nem veszett a feledés homályába. Kezdeményezésére állították ki születésének 100. évfordulója alkalmából műveit, szervezték meg az emlékkiállítást 1986-ban. A vernisszázson Dankó Imre méltatta a festőművészt, aki már 1955-ben 15 oldalas kéziratban foglalta össze Bálint József életét és munkásságát (A *Széphalom* évkönyv 7. számában ennek bővített változatát publikálta 1995-ben). Néray Katalin művészettörténész 1971 májusában nyitotta meg Bálint József kiállítását (Nagy Dezső is közreműködött a rendezésben), ahol főként festészetével foglalkozott. Az 1910-15 közötti időszakot a legprogresszívebb, legmodernebb szemléletű korszakaként definiálta. Élénk színek, erős fekete kontúrral meghúzott figurák, bravúros rajzok jellemezték ezt a korszakát.⁴⁸ Sajnos művészi kibontakozását, stílusának letisztulását, kiforrását megakadályozta munkába állása, s ezzel együtt művészi tevékenységének feladása. A háború borzalmai, az élet eseményei mellékvágányra

sodorták emberi és művészi pályáját. Egyéni stílusa, a „bálintos hangvétel” így nem teljes valójában bontakozhatott ki, nem fejlődhetett tovább, vehetett újabb irányt. Nem lehet csodálkozni azon, hogy 1965-ben, az Akadémiai Kiadó által megjelentetett *Művészeti Lexikon* – szerkesztői Zádor Anna és Genthon István – már nem közli szócikkét. Az 1935-ben kiadott, Éber László szerkesztette hasonló lexikon még szerepelteti életrajzi adatait, hiszen benne volt a művészeti élet vérkeringésében, s a mögötte álló évek aktív munkával teltek.⁴⁹ A *Zemplén megyei fejek* című, 1903-ban megjelent emlékalbumban rövid életrajza mellett portréja is látható.⁵⁰

Dankó Imre méltató szavai a Centenáris Emlékkiállítás megnyitóján a kései elismerés hangján szólaltak meg, amikor Sárospatak egyik legtehetségesebb, legegényibb utakat járó festőjének nevezte Bálint Józsefet, aki valaha tényleg jelentős országos kitekintésű, s egykor az élvonalhoz tartozó művész volt.⁵¹

Jegyzetek

1 *Hatan voltak testvérek. Az 1896/97. iskolai évről kiadott gimnáziumi értesítőben szerepel a három testvér neve eredményeikkel együtt. Ekkor Bálint József első osztályos volt, második osztályba járt Bálint Bertalan – aki törvényszéki bíró lett, testvérével Bálint Zoltánnal, aki ügyvéd volt, Szerencsen telepedtek le –, és IV. osztályos volt ifj. Bálint Dezső. A legidősebb fiú, Dezső korán meghalt. Róla – Református Kollégium Múzeuma (a továbbiakban: RKM) E. 1977.1 – és Ilonáról, aki 1941-ben hunyt el, valamint édesapjáról – RKM. E. 1951.3 – festett Bálint József portrékat. Ilonáról készült olajképe magántulajdonban van, a két másik festmény a Református Kollégium Múzeumában található. Bálint Ferenc, aki 1976-ban halt meg, és Bálint Ilona szintén testvérei voltak. A családtagok adatait Bálint Lászlótól kaptam, aki B. Frigyes fia, ismerte személyesen is nagybátyját, Jofi bácsit.*

2 A Sárospataki Ev. Ref. Főiskola (Akadémia és Gymnasium) Értesítője az 1896-97. iskolai évről. Összeállították: Radácsi Endre akadémiai igazgató és Szinyei Endre gymnasiumi igazgató, Sárospatak, 1897, 271.o.

3 Az előzményekről lásd: Baráth Béla Levente: *Vizuális nevelés Sárospatakon 1797-1902 között. Adalékok a Sárospataki Református Kollégium történetéhez = Zempléni Múzsza, V. évf. 3. szám, 2005. ősz, 29-42.o.*

4 *Vö. 2. sz. jegyzet 206, 230, 251.o.*

5 *Uo. 250.o.*

6 *30x40 cm, jobbra lent szignó, 1897, RKM. E. 1967. 62.*

7 *19x32 cm, jobbra lent szignó, I. gim. o., 1897. RKM. E. 1967. 38.*

8 *30x40 cm, balra lent szignó, II. o., RKM. E. 1967. 63.*

9 *44x62 cm, balra lent a szignó mellett szerepel a készítés pontos dátuma: 1899. K szept. 10 v. nov. 10., RKM. E. 1967. 78.*

10 *Munkásságáról lásd: Pocsainé Eperjesi Eszter: Palágyi Deák Geyza (1871-1931), Sárospatak, 2001. Acta Patakina V., sorozatszerkesztő: Dienes Dénes*

11 *31,5x22 cm, RKM. E. 1967. 15.*

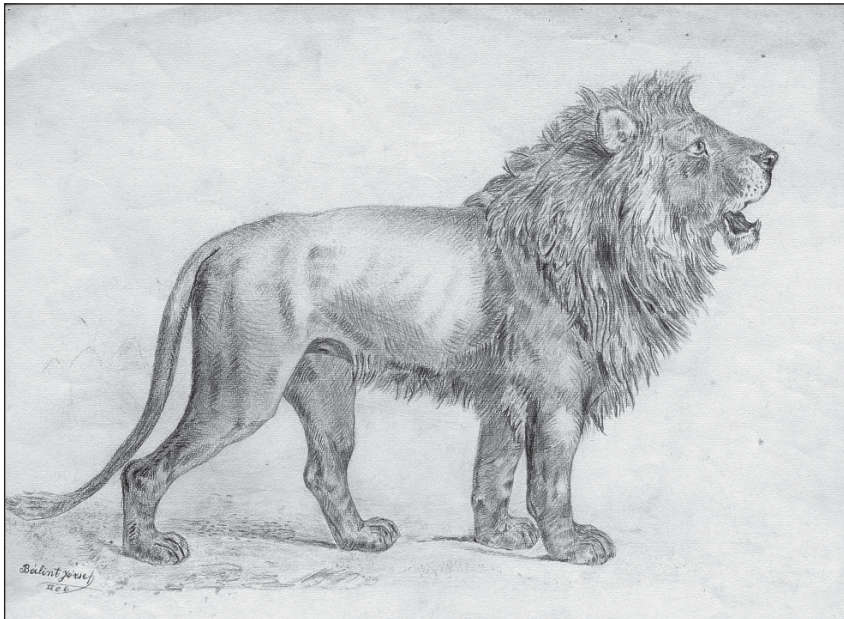
12 *48x31 cm, RKM. E. 1967. 19.*

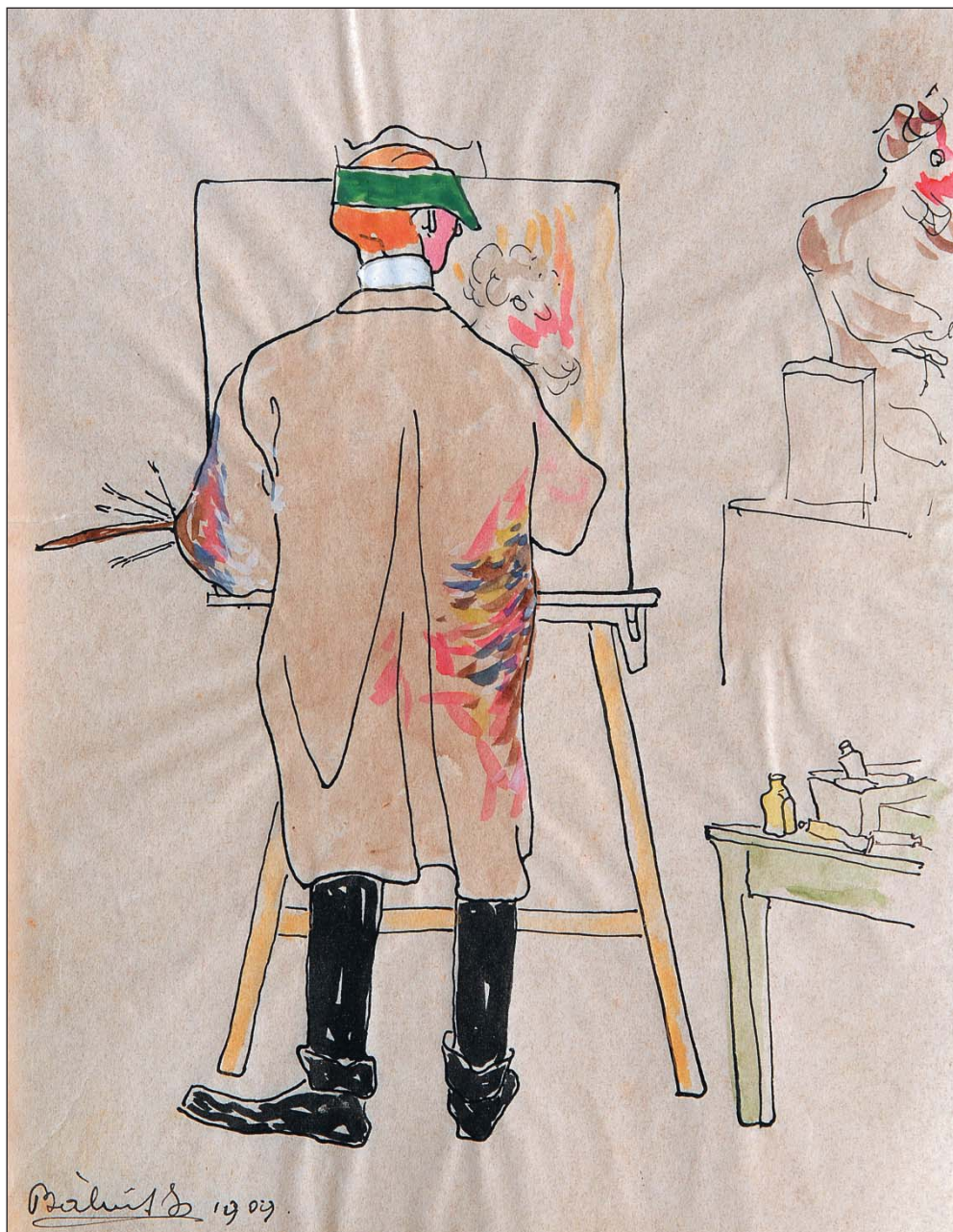
- 13 A Sárospataki Ev. Ref. Főiskola (Akadémia és Gymnasium) Értesítője az 1903/04. iskolai évről. Összeállította: Dr. Székely György és Dr. Rácz Lajos igazgatók, Sárospatak, 1904. 183-184.o.
- 14 Vö: Bolvári-Takács Gábor: A művészeti főiskolák szervezeti fejlődése a második világháborúig = Valóság, XLV. évf. 1. szám, 2002. január
- 15 Holló László a művész és az ember, szerk.: Újvári Zoltán, Debrecen-Kiskunfélegyháza, 1997, 86.o.
- 16 A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig, szerk.: B. Majkó Katalin és Szőke Annamária, Budapest, 2002
- 17 Leltári számok: RKM. E. 1967.75.; RKM. E. 1967.46.; RKM: E. 1979. 11.
- 18 41x56 cm, RKM. E. 1967. 65.
- 19 17x22 cm, RKM. E. 1967.9.
- 20 38x50 cm, RKM. E. 1967. 58. és 43x58 cm, RKM. E. 1967. 74.
- 21 Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltára (továbbiakban: SRKTGYL) Analekta 90.
- 22 Kismarton Károly: Bálint József, in: Pataki tanáraink (1931-1952), szerkesztették: Benke György, Pólos László, Szabó Csaba, For You Bt., Sárospatak, 2005, 22-24.o.
- 23 SRKTGYL. Analekta 90.
- 24 Bálint Bertalan levele Bálint Józsefnek, Sátoraljaújhely, 1909. április 17. SRKTGYL Lgy. 53.
- 25 Boromisza Tibor levele Bálint Józsefnek, 1939. december 20. SRKTGYL Lgy. 199.
- 26 Olaj, vászon, 70x50 cm. Mezei Ottó: Nagybánya. A hazai szabadiskolák múltjából, Budapest, 1983. 10. kép
- 27 Réti István: A nagybányai művésztelep, Budapest, 1994, 168.o.
- 28 Nagyenyedi Református Bethlen Kollégium Értesítője az 1909/10. iskolai évről. Nagyenyed, 1910
- 29 25,5x33 cm, RKM. E. 1956. 5.
- 30 SRKTGYL. Analekta 90.
- 31 SRKTGYL. Analekta 90. A Nagybányai Református templom, részlet, mellette megjegyzés: a Művészházba tagsági díjul
- 32 Mezei Ottó: i.m. 64-65.o.
- 33 RKM. E. 2003. 215.
- 34 Görbe lámpa Királyhelmeceen, 1910, olaj, vászon, 63x51 cm, RKM. E. 1911. 3.; Tornaterem ősszel, 1911, o. v., RKM. 1973. 21.
- 35 Búzakeresztek, 1913, o. v., 71x58 cm, RKM. E. 1949. 1-4.
- 36 Dankó Imre, 1955. SRKTGYL An. 11.434.
- 37 Meghívók. SRKTGYL Analekta 84-91.
- 38 Mindkét alkotást Bálint József ajándékozta a múzeumnak. Olaj, vászon, 71x89 cm, RKM. E. 1949. 2., a másik szintén olajkép vászonra festett, 84x70 cm, RKM. E. 1949. 3.; Sárospatak, olaj, vászon, 85x100 cm, MNM Rákóczi Múzeuma 71.19.1.; Hegyaljai táj, olaj, vászon, 55x80 cm, MNM Rákóczi Múzeuma 71.19.2.
- 39 olaj, vászon, 64x75 cm, RKM. E. 1951. 3.
- 40 olaj, vászon, 79x92 cm, RKM. E. 1978. 31.; olaj, vászon, 68x82 cm, RKM. E. 2005. 22.
- 41 Haulisch Lenke: A szentendrei festészet, Budapest, 1977, 15-16.o. A barátok közül Medgyessy Ferenc, Tersánszky J. Jenő nem vett részt a társulásban.

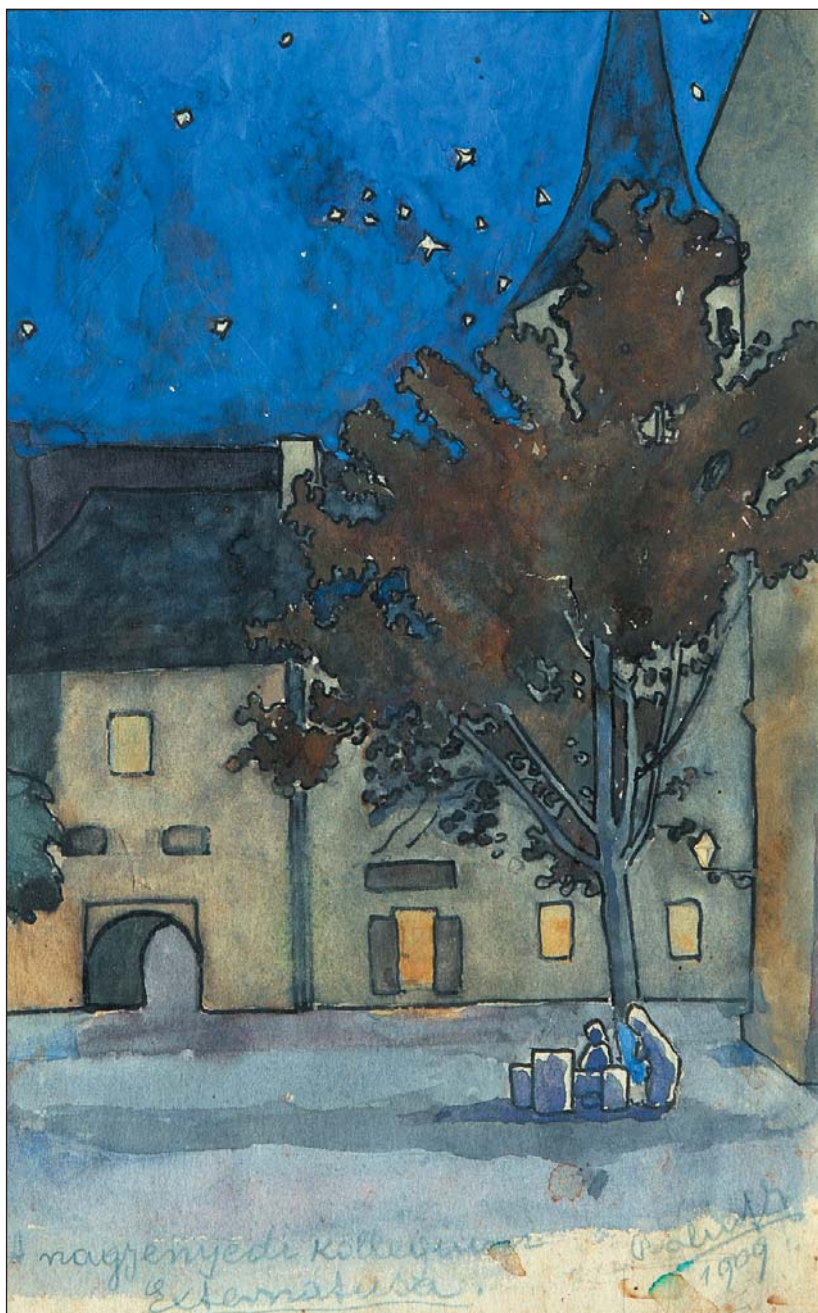
- 42 A Sárospataki Református Főiskola, Theol. Akadémia és Gimnázium Értesítője az 1929/30. iskolai évről (a továbbiakban: Értesítő), Sárospatak, 1930. 66.o.
- 43 Értesítő az 1933/34. iskolai évről, Sárospatak, 1934, 165-174.o.
- 44 Értesítő az 1939/40. iskolai évről, Sárospatak, 1940. 58.o.
- 45 Értesítő az 1947/48. iskolai évről, Sárospatak, 1948. 39.o.
- 46 Képes Géza: Egy festő emlékezete = Élet és Irodalom, 1974. 18. évf. 36. sz.
- 47 A pataki diákvilág anekdotakincse, III. kötet, Sárospatak, 1996, 190-191.o.; A pataki diákvilág anekdotakincse, IV. kötet, s.a.r.: Király Zoltán, Sárospatak, 2001, 83-89.o.
- 48 Néray Katalin művészettörténész megnyitó szövege, 1971. május 23. (vasárnap 11 óra) SRKTGYL An. 89.
- 49 Művészeti lexikon, Győző Andor kiadása, Budapest, 1935. 1. kötet 67.o.
- 50 Zemplén vármegye tíz évvel Trianon után, szerk.: Hirn László hírlapíró, Budapest, 1930. Magyar városok, vármegyék társadalmi emlékalbuma. Számozott példány: 192. számon
- 51 Dankó Imre, 1955. 15.o. SRKTGYL An. 11.434.

Oroszlán

A festőművész

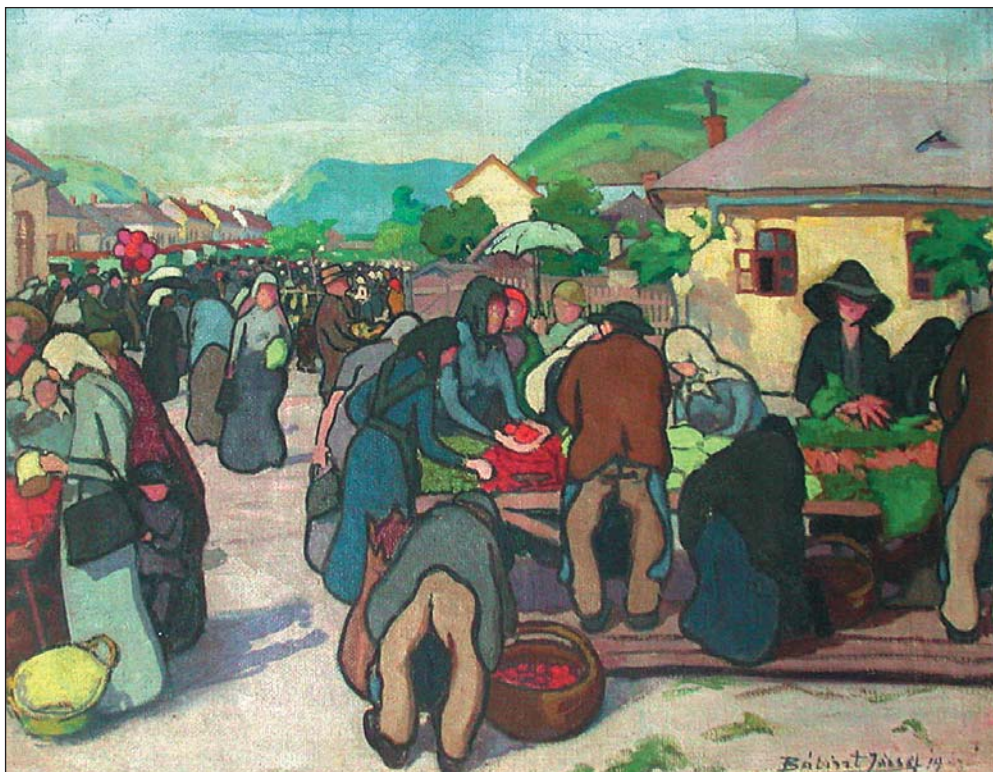
A nagyenyedi kollégium

Korcsolyázók

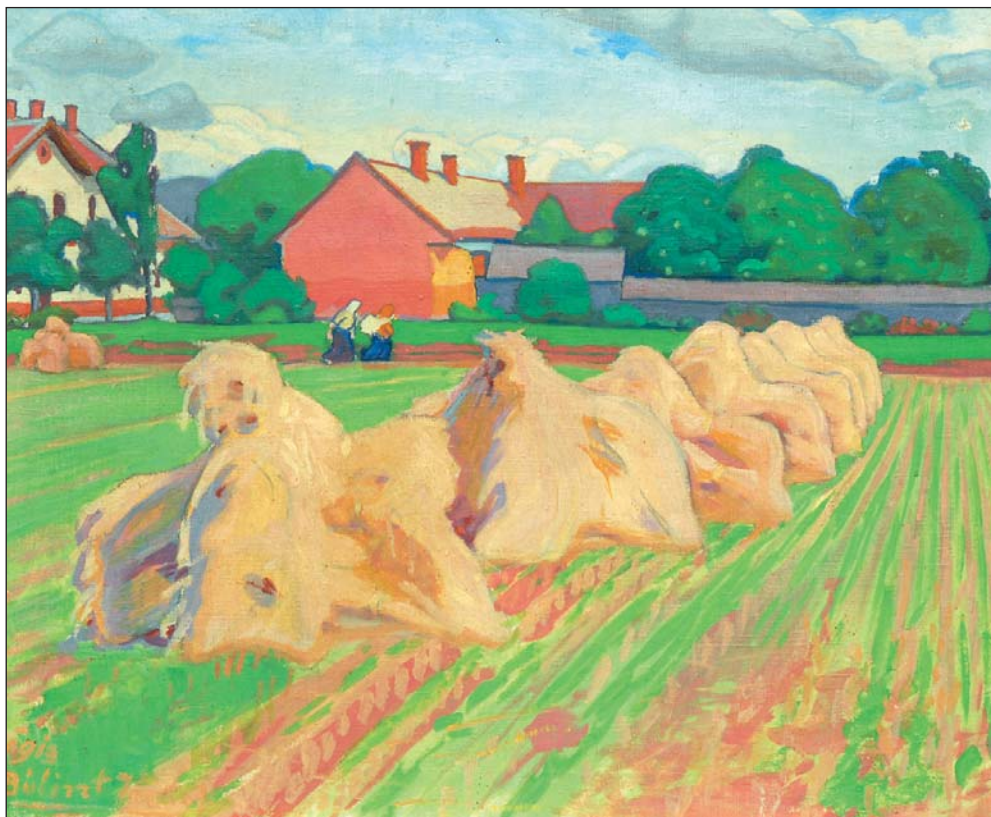
Bálint Dezső

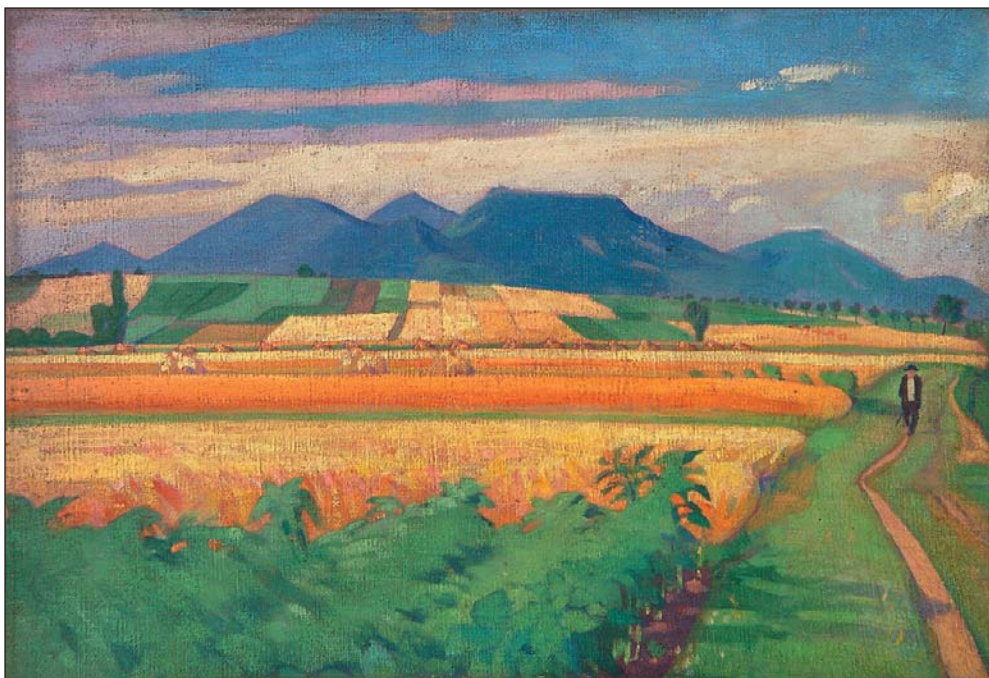
Hecskai piac

Sárospataki utca

Szénaboglyák

Hegyaljai táj